

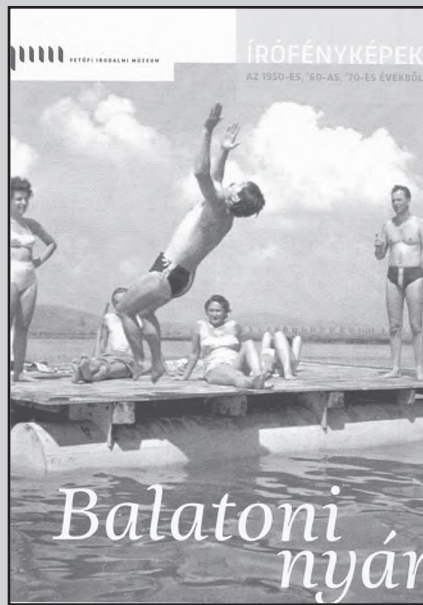
BALATONI NYÁR

Írófényképek az 1950-es, 60-as, 70-es évekből

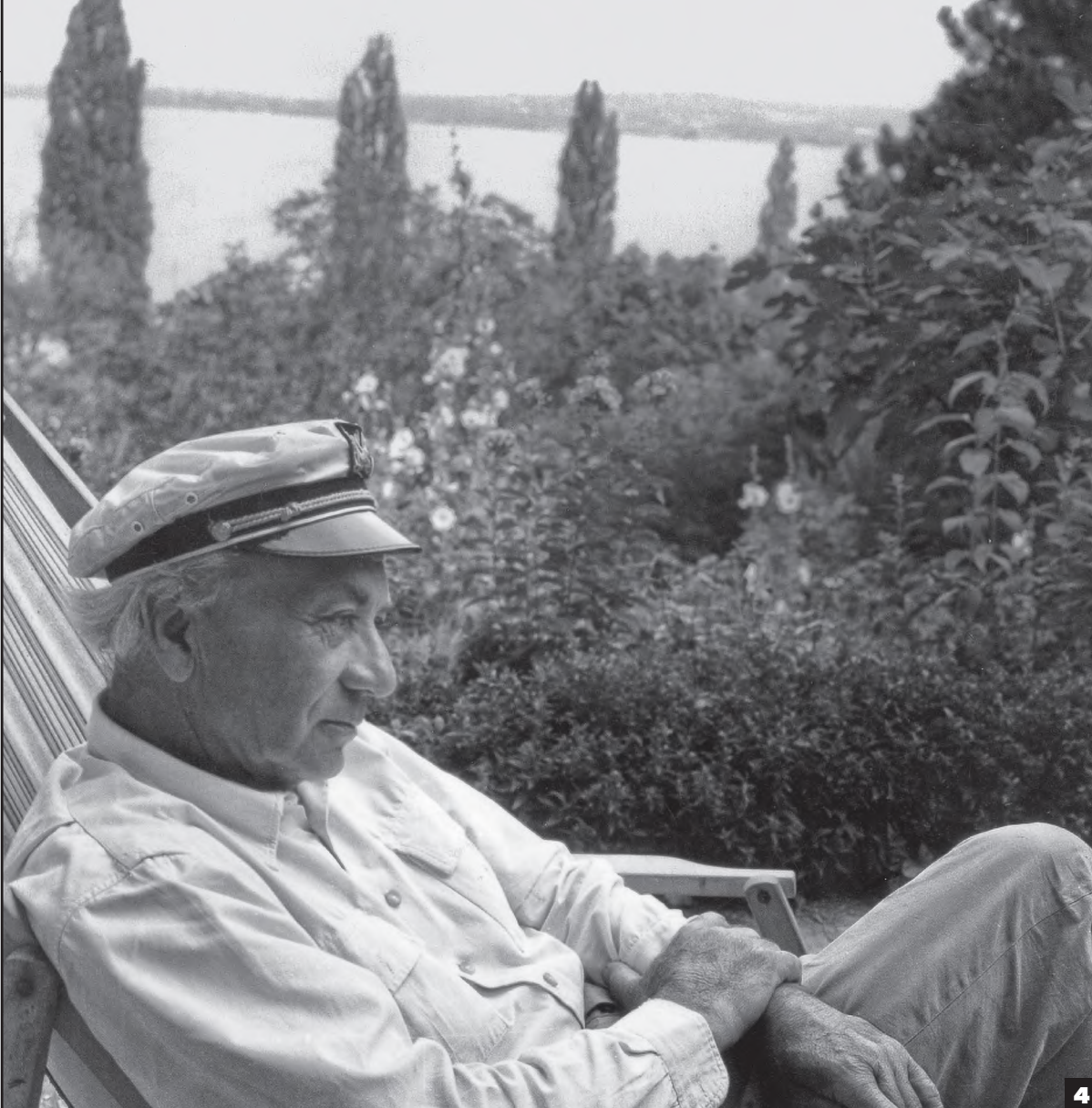
„Hogyan nyaralt a Balatonnál az 1950-es, '60-as, '70-es években a magyar író? Kiállításunk fényképek segítségével keresi a választ ezekre a kérdésekre. Hiszen a nyári kikapcsolódás ideje alatt íróink sem tettek mást, mint fürödtek, napoztak, horgásztak,

vitorláztak, kirándultak, társas életet éltek a Balaton északi vagy déli partján. Ha szeretné megcsodálni, hogyan tartja az evezőlapátot Ottlik Géza vagy Nagy László, hogyan ugrik hátast Juhász Ferenc, hogyan vitorlázik Mészöly Miklós, Örkény István, Déry Tibor, Sarkadi Imre és hogyan készít szódát Németh László – ne hagyja ki ezt a kiállítást!” E figyelemkeltő szavakkal ajánlja látogatóinak legújabb kiállítását a Petőfi Irodalmi Múzeum.

A több mint száz fotográfiát felvonultató tárlatot, amelyet június 21-én Szakonyi Károly Kossuth-díjas író nyitott meg, kurátorként Kováts Ida jegyzi. A múzeum archív gyűjteményéből és a családi albumok mélyéről előkerült felvételekből álló kiállítás 2018. szeptember 16-ig látogatható. ♡

Borító-kép:
 Juhász Ferenc
 a szigligeti
 stégről
 ugrik

4

1. Ottlik Géza a Tabu kormányánál, 1958
2. Juhász Ferenc és Nagy László a csónakban, 1959
3. Bertha Bulcsu a kislányával a balatongyöröki nyaralóban, 1970
4. Illyés Gyula tihanyi háza kertjében, 1969
5. Szabó Lőrinc, Illyés Gyula és Keresztury Dezső Illyéséknél Tihanyban, 1953

5

9

6. Pécsi Józsefné, Örkény István, Radnóti Zsuzsa, hátul Sarkadi Imre és fia, Ádám, 1959

7. Déry Tibor az Addio III kormányánál, 1969

8. Jékely Zoltán és Baránszky Jób László ismeretlen hölgy társaságában Tihanyban, 1965

9. Déry Tibor Luca kutyájával, 1960

10. Nemes Nagy Ágnes és Ottlik Géza Szigligeten, 1957

11. Gyurkovics Tibor Szigligeten, 1966

12. Nagy László napozik, 1959

13. Weöres Sándor, Lakatos István, Mészöly Dezső Szigligeten, 1962

KOVÁCS IDA

A KURÁTOR JEGYZETÉBŐL

„Nekem a Balaton a Riviéra” – énekelte Németh Lehel az 1960-as években, a Kádár-korszak magyar tengeréről, amelynek partján tízezrek töltötték nyári szabadságukat nyaralókban, campingekben, SZOT-üdülőkben, kiadó szobákban, a kiváltságosok hotelekben. De hogyan és hol nyaralt a Balatonnál egy magyar író?

Ha a kiállítás látogató végighordozza tekintetét e tárlaton, elégedetten veheti tudomásul, hogy innen is, onnan is egy-egy „nyaraló író” arca tekint rá. Pontosabban: a nyaraló író fotográfija, amelyen az arc persze, nem néz, ellenkezőleg, a látogató pásztazza végig kíváncsi tekintettel. [...]

Híres emberek magánélete; naplók, memoárjaik pikáns részletei évszázadok óta tartják izgalomban a mikrotörténelem iránt mélyebben érdeklődőket. Neves művészekről készült fényképek annál kelendőbbek, minél szokatlanabb helyzetben, környezetben készültek. Legalább ilyen népszerűek az elesett riportfotók vagy családi albumokból megszerzett régi fotográfiaik, amelyek a hírességek civil arcát mutatják, felfedve, nyilvánvalóvá téve ezzel – amelyről olykor készek vagyunk megfeledezni – hús-vér mivoltukat.

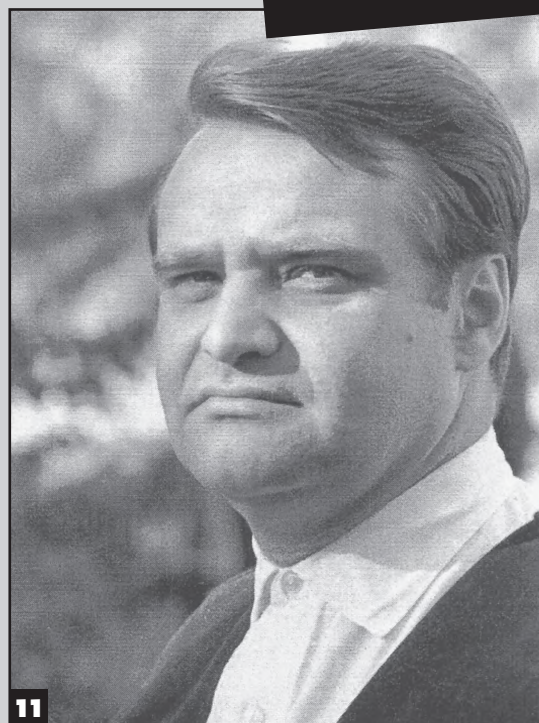
Bizonyára a kiállítás kedvenc képei közé számít Németh László fotója, amelyen nyaralója előtt szifonjával szódát készít, vagy Nagy László evezős fotográfija, Juhász Ferenc Balatonba vetődő fürdőnadrágos képe, Ottlik és Nemes Nagy Ágnes közös, csónakázós fotója, Örkény István szalmakalapos fényképe, Szabó Lőrinc hajófedélzeten napozó képe, Kassák Lajos fotója, amint vállán ásóval pózol.

A nyaraló írók fényképeit bemutató kiállítás anyagának jelentős részét *Lipták Gábor* író, újságíró, amatőr fotográfus fotóalbumaiból válogattuk. Lipták az 1940-es évek vége és az 1970-es évek eleje között nem kevesebb, mint huszonhárom fényképalbumot állított össze saját felvételeiből a balatonfüredi házában nyaraló vendégeiről, író- és művész barátairól. A képeken látható többek között Illyés Gyula, Déry Tibor, Örkény István, Németh László, Keresztury Dezső, Szabó Lőrinc, Tamási Áron, Pilinszky János, Weöres Sándor, Ottlik Géza, Nemes Nagy Ágnes...

A kiállított képek másik nagyobb egységét az 1953-ban megnyílt *Szigligeti Alkotóházban* készült írófotók jelentik. Ezek részben amatőrképek, akad azonban közöttük néhány, amely hivatásos fotográfus, a Szigligeten is megforduló Hunyady József munkája. A felvételeken többek között Kassák Lajos, Karinthy Ferenc, Göncz Árpád, Somlyó György, Kertész Imre láthatóak, az amatőr fotókon mások mellett Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Mészöly Miklós, Görgey Gábor, Csurka István, Karinthy Ferenc és Szakonyi Károly szerepel.

A bemutatott anyag harmadik egységét azok a fényképek teszik ki, amelyek írók balatoni nyaralóiban, kertjükben készültek, így például Illyés Gyulánál Tihanyban, Déry Tibornál Balatonfüreden, Németh Lászlónál Sajkodon vagy Veres Péter házában Balatonakarattyán. E képek túlnyomó részét fotóművészek: *Molnár Edit*, *Csigó László*, *Balla Demeter* készítették. Itt állítottuk ki az írói hagyatékokban kis számban fennmaradt, Balatonnál készült amatőr fényképeket is, például Nagy Lászlóról, Juhász Ferencről, Bertha Bulcsuról, Somlyó Györgyről, Jékely Zoltánról.

Az írófényképek és filmek mellett a falakon szépirodalmi szövegrészleteket is olvashatunk a szerzőktől, amelyek a tájnak, a napsütésnek, a víznek, a közös nyári időtöltéseknek vagy éppen a nyaralóban végzett szellemi munkának, egyszerűen: a balatoni nyaraknak állítanak emléket. ♦♦

„Balatoni évtizedek”

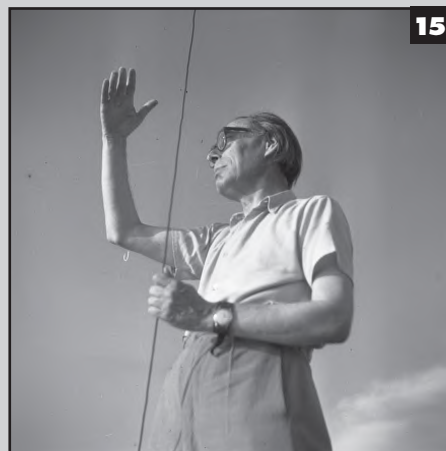
14

A Petöfi Irodalmi Múzeum ismét érdekes kiállítással lepett meg bennünket. Képek láthatók a magyar tengerről és a partján az ötvenes, hatvanas, hetvenes években üdülő, dolgozó, élő írókról. Számos jeles alkotót láthatunk itt a nyár örömeinek adózva vízben, vitorlásban, árnyas kertek mélyén, a Szigligeti Alkotóházban, vagy kit-kit saját nyaralójában. Ki ne szeretne volna a Balatont, a magyar tengert? Mert nekünk az volt igazán, különösen azokban az időkben, amikor csak keveseknek adódott meglátni és élvezni az igazit. Később aztán legalább az Adriára mehettünk, a jugó tengerpartra, vagy valamelyik szigetre. De nekünk a Balaton volt a Riviéra... És nem autóval... De öröm volt a vonat ablakából meglátni Akarattyánál a tó csücskét, aztán ahogy futott visszafelé a táj, jöttek a kis nyaraló viskók, a napernyős kertek, a nádasok, az északi part hegyei, a badacsonyi bazaltoszlopok, a szőlődombok, messziről Tihany, az apátság kettős tornya. És a szigligeti öböl, meg a hegy tetején a várrom...

Igen, Szigliget. Az íróknak ott volt a szigligeti Esterházy-kastély, az alkotóház. Persze már akkor is volt néhány nyaralója, prэшháza, ahogy Tatay Sándornak is. Tatayt már remekbe sikerült novellája, és a belőle készült ugyancsak

remek Makk Károly-film, a Ház a sziklák alatt története és filmforgatása is Badaacsonyhoz kötötte, ahol később, Tomajon háza, szőleje lett, és a kitermelt kövekből prэшháza. Mert amikor az ötvenes években ő is a hallgatásra kényszerült írók sorsára jutott, szép feleségével a badacsonyi Rodostó turistaházat vezette, esténként *korcsmáros* volt, nappal pedig mindenestül, a ház szamarát felmálházva szállította fel a hegyi úton a faluból a kenyeret meg a konyhához a főznievalókat. Megörzött bakonyi tájszólásával sokat anekdotázott erről szigligeti estéinken, ahogy anekdotáztak róla is, amikor összegyűltünk vacsora után, mert még nem volt időt rabló televízió. Nem bánta, s azt a történetet sem, hogy a *lödörgések kora* idején – ahogy ő nevezte – Pécsent Weöres Sándorral olyan alberletük volt, amelyet azelőtt utcalányok laktak, ezért aztán egy éjjel dörömbölésre ébredtek. Ki az? – neszelt fel Weöres, és szólt riadtan a gyermeki hangján, mire kintről egy dörögő hang: – Na, ne izélj, nyisd már ki! – A Sándor újabb, de ki vagy? – kérdésére Tatay is felébredt, – Ki az, és mit akar? – kérdezte érelyesen. Erre aztán kintről meghunyászkodva: – Ja, férfi is van, akkor bocsánat!

Ezen a kiállításon a fotók legtöbbször a szigligeti kastélyban nyaraló írók gondtalan pillanatait mutatja be, de azokat is, akik nemigen időztek az alkotóházban. Bertha Bulcsu, a Balaton szerelmese például, alighanem soha. Született balatoni létére otthonosabban kötődött a tájhoz. A keszthelyi gimnáziumban vitorlázni is tanították a diákokat a ciszterek. Igazi hajós lett. A hatvanas években nyaranta bérelt egy alumínium hajót, azzal járta a vizet. Minket, barátait is felvette a fedélzetre, ha olykor kikötött Szárszón, ahol bandában béreltünk házat: Gyurkovics Tibor, Kertész Ákos, Kiss Dénes, és a mára alig ismert költő, Ténagy Sándor családostól. Lázár Ervin a szűk baráti körhöz tartozott, csak látogatóba jött

15

őreg Opeljén, a szürke, kopott jószágot ötszáz márkáért vette akkori felesége, a balerina, amikor Eck Imre társulatával vendégszereplésen volt Münchenben. Ervin volt közülünk az első autótulajdonos. Kanyarodáskor lötykölődött a víz az Opel jobboldali ajtajában, de ment. Ervin gardírozta a friss jogosítványos Bulcsut is, amikor a 403-as Moszkvicsáért ment a csepeli szabadkikötőbe, ahol akkoriban át lehetett venni a kiutalásra kapott autót. Együtt jöttek le Szárszóra bemutatni a kávészínű kocsi. Bulcsu, ha nem volt is velünk azon a nyáron, de találkoztunk néhány napon át, Fehér Imre a közelben forgatta novelláiból a *Harlekin és szerelmese* című filmet, Bujtor Istvánnal a főszerepben. Szerelmes balatoni ember, vitorlástörténet volt, s ha ma látom Balatonfüreden Bujtor bronzszobrát, az ölébe lányok ülnek be fényképezkedni, eszembe jutnak az estéli víg ivászatok. Bertha hajóján mindig volt néhány üveg lengyel vodka, ültünk a kikötőben, a partról a sülő keszegek illata szállt, és ahogy ürültek a viborovkás palackok, egyre bölcsebb gondolataink támadtak az életről.

Szigligetet nyáron családostól lepték el az írók és irodalmárok, élvezték a kastély kényelmét, a parkot, amelynek útjain kellemes sétákat lehetett tenni, le, egészen a kertészetig meg a patakig. Nagy fürdözések voltak a strandon, ami elég messze esett a háztól. Juhász Ferenc egy csónakban evezett Nagy Lászlóval (itt az egyik képen az is látható, amint Feri hátast dob a stégről!). Mándy Iván is kimozdult Pestről (pedig a rossznyelvek szerint még Budára se ment át), süttette magát a nappal, Örkény központi alakja volt a szigligeti nyaraknak, korábban első feleségével, Angélával, később Radnóti Zsuzsával. Karinthy Cini, a nagy heccmester a társaság örök központja volt. Összejött ott a magyar irodalmi élet színe-java. Örzik ezek a képek a régi nyarak egy-egy pillanatát. Ott van Keresztury Dezső, Ottlik Géza Nemes Nagy Ágnes, aztán ásóval a vállán, talán hogy a munkát idézze Kassák Lajos, a Mészöly házaspár, a szigorú tekintetű Passuth, a nőket felettébb kedvelő Mészöly Dezső, és Pilinszky János meg Weöres Sándor, Somlyó György, Orbán Ottó a feleségével. A majdani Nobel-díjas Kertész Imre, a vígságra mindig hajló Kolozsvári Grandpierre Emil, *Emici*, meg a pécsiek: Tüskés Tibor, Csorba Győző. És Sarkadi Imre a *Hannibál* nevű vitorlásán, mások meg az *Addiön*, de képzeletben számomra azok is ott vannak, akiket nem őriznek a kiállítás képei. Ha ősszel mentél Szigligetre, már úgy szeptembertől, akkor igazi alkotói hangulat fo-

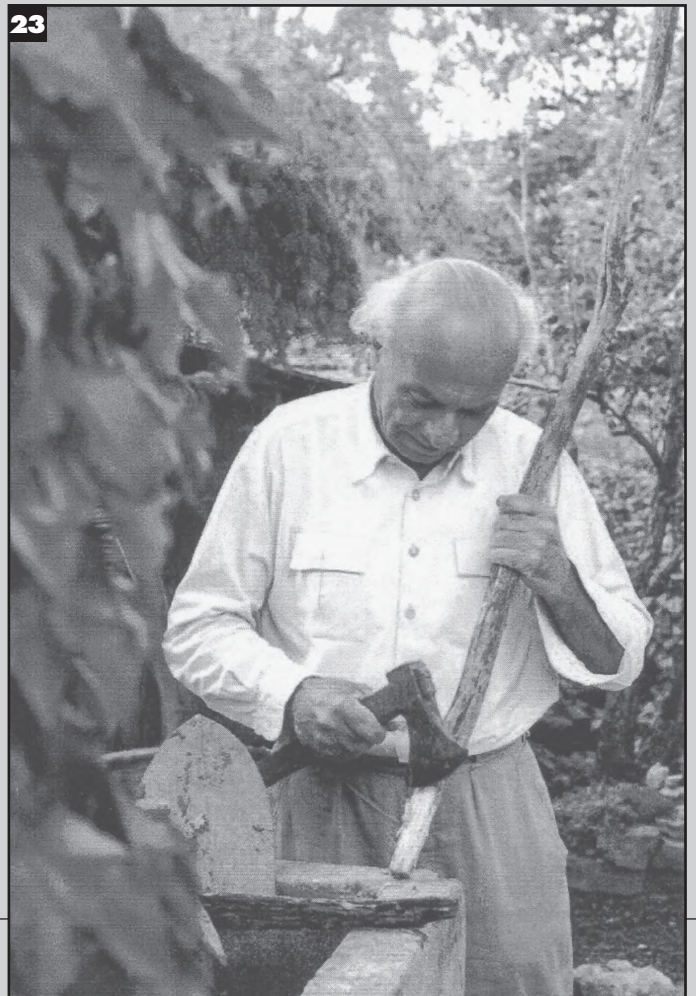
- 14. Gáll István, Maróti Lajos és Szakonyi Károly Szigligeten, 1964
- 15. Szabó Lőrinc az Addio III fedélzetén, 1954
- 16. Nemes Nagy Ágnes a vitorlásán, 1958
- 17. Németh László és felesége, Démusz Ella sajkodi házuk teraszán, 1960
- 18. Urbach László és Szabó Lőrinc autóban, Balatonfüred, 1957
- 19. Németh László az unokáival kártyázik Sajkodon
- 20. Weöres Sándor Liptákék füredi kertjében, 1956

21

22

23

21. Csurka István és Görgey Gábor Szigligeten a réten, 1961
 22. Károlyi Ami, Kerényi Grácia, Telegdi Polgár István, Rába Györgyné, Weöres Sándor és Mészöly Dezső Szigligeten, 1962
 23. Illyés Gyula a tihanyi kertjében botot farag, 1969
 24. Fodor Andrásné és Fodor András fiukkal, Veres Péter (jobboldalt ismeretlen)
 25. Kertész Imre Szigligeten, 1975

gadtott. Voltak hosszan időző lakók, akik a fűtés költségei elől ott vészelték át a telet. Koszt, kvártély, teljes komfort... Még a kevés pénzü fiatal író is kibírta hetekre. Most, hogy visszagondolok a hatvanas évekre, amikor leginkább megfordultam a kastélyban, magam előtt látom a társaságot. A földszinti sarokszobában Dénes Zsófia lakott férjével, a nála harminc évvel fiatalabb festő Szalatnyay Józseffel, az őt mindenben szeretettel kiszolgáló tárásával. Zsuka Ady világát hozta a házba, és szívében az örökre megőrzött szerelmet, s úgy jött be az ebédhez, széles karimájú kalapban, mintha valamelyik párizsi kávéházba érkezne, elegánsan, kedves, nagyszonyi mosollyal üdvözölve mindenkit. Szepi pedig ott tüsténkedett mellette. Jött az ebédlőbe Berda József is, mindig kicsit tüten, hozta a megbontott palackban a fehér borát, hozta a fűszereket, kirakta az asztalra a csípős paprikát, borsot, jött bakancsosan, talán a dél-előtti gombászásból, a hegyből, rezes orrával beleszagolt a konyha felől szállongó illatokba, hogy aztán merítve a tálból, hosszan ízesítgesse levesét az asztalnál. Szívesen időzött a kastélyban Takács Gyula is. Neki Becehegyen volt takaros kis tuszkulánuma, amelyet Kaposvárról, ahol múzeumigazgató volt, könnyen elért. Gyula bátyánknak saját bora volt, mértékkel adott a vendégeinek, mondhatnám, kidecizve. Ágh Pista tudna erről mesélni, aki a becehegyi asztalnál nemegyszer sóvárogva várta második decit is, de hiába. Takács Gyula dzsentroid szokásaihoz tartozott, hogy mint kaposvári úr, rendszeresen feljárt a Gellért fürdőbe kúrara. Szigligeten délutánoként bekopogott az ablakomon, mennék-e a Királyné szoknyája felé vagy a Rókarántóra egy kis sétára? S jött velünk Telegdi Polgár Pista is, a *barbó* szakállú, hollófekete hajú olaszos fordító, aki valamikor a Dunántúl című folyóiratban, ahol Gáll István meg Galsai is indult, színikritikákat írt meg okos recenziókat. Olykor Kerényi Grácia is vele volt. Máskor a halk szavú költőnő, Bede Anna. Pista Szigligeten Italo Calvinót meg Buzzatit fordított, az utóbbitól talán éppen a *Tatárpusztát*. Lassan haladt, mert bár kiváló képességű stilszta volt, az üzletelés elvitte az idejét. A nemzetközi vásárokon az olasz pavilonban tolmácsolt, bontáskor megvette a pavilon faszervezetét és a megmaradt reprezentációs cigarettákat, italokat. A hatvanas években a Cinzanóval, whiskyvel sikeresen lehetett üzletelni, az áru ott lapult Pista tojásbéj színű Opeljének a csomagtartójában, s minthogy ez a kocsi egyben az otthona is volt – mindig másnál húzta meg magát –, mozgóáruának is beillett. Szerettem vele irodalomról diskurálva hosszú sétákat tenni a park útjain, ahogy a francia szerzőket, költőket jól ismerő, nagy műveltségű Gera Györggyel is.

Abban az időben testes, morcos ember volt a kastély gondnoka, Soós elvtárs, nemigen volt dolgunk vele. Fehér köpenyében trónolt az irodájában. Amikor Keszthelyi Zoltán első

ízben járt Szigligeten, Karinthy Cini komolyan figyelmeztette, hogy esténként be kell mutatni Soós elvtársnak az aznap elvégzett munkát. Verset, prózát... És Keszthelyi, a legenda szerint be is kopogott a gondnokhoz a kéziratával... Fehér Klára is szeretett odalenn dolgozni. Akkoriban már elhagyta őt forradalmi, pártos túlbuzgósága, és egymásután írta a derűs lányregényeket. Szorgos volt, egész nap kattogott az írógépe, de amikor délben megkondult a kisharang, rögvest felpattant, és sietett az ebédlőbe. Cini meg arra menve látta, hogy nyitva az ajtó, a gépben pedig befűzve a papír, hát gyorsan belépett és a megkezdett sorhoz hozzáírt valami önkritikus marhaságot, hogy én, Fehér Klára... satöbbi. Ebéd után Klára, vissza se olvasva az előző részt, lázas tempóban folytatta a gépelést. Ugyancsak a legenda szerint, a kiadói lektor aztán csodálkozhatott...

Szorgosan verte a gépét emeleti szobájában Hunyady József is. Aranyos, derűs, szolgálatkész ember volt Jóska, ha valakinek baja támadt egy beakadt írógépszalaggal vagy akármivel, megjavította. Olvasmányos, érdekes történelmi regényeket írt az ifjúságnak, és emellett szenvedélyesen fotózott. Kattogtatta a masináját, így aztán sok kép tőle származik itt a kiállításon. Gazdag gyűjteményt hagyott hátra.

Ő kapta le Görgeyt és Csurkát is egy tréfás pillanatban. Görgeynek háza volt Szigligeten, a Soponya tetőn, szőlő és mandulás fogta körül a százéves borospincére épült nádfedeles nyaralót. A kastélyból sűrűn érkeztek hozzájuk látogatók. Az itt látható képen tacsó kutyájával játszik a réten, talán cukrot dob neki, amelyet az érte ugró kutya elől, mintha a fűben hasaló Csurka István akarna bekapni...

Így, úgy sok író kötődött a Balatonhoz. Bertha Szepezden vett telket az Öreghegyen, szőlőt telepített, présházat épített, teraszáról pipázva nézte az odalenn fénylő Balatont, hajnalban horgászott, aztán írta a novelláit az emeleti szobáskában. Gyurkovicsnak előbb Füreden, majd Lovason volt háza, ott jöttünk össze időnként, Csukás Pista nagy kondérban főzte a pincepörköltet, ő aztán Szárszón telepedett meg nyárra,

s annyira, hogy ott már színháza is van, a vonat ablakából látni a homlokzatát: *Csukás Színház*. Fodor András Fonyódon, családi otthonukban fogadta íróbarátait, Kányádi Sándort, Kormos Pistát, vagy szervezett helyben író-olvasótalálkozókat az őszi szezonzónban. És ott volt Tihany meg Sajkod, Németh László, Illyés Gyula és Borsos Miklós világa. Szabó Lőrinc sokat időzött sajkodi barátainál, elsősorban Illyésnél, míg aztán Tihanyban vett telket az 57-ben kapott Kossuth-díjából. Sajnálatosan kevés ideig élvezhette, a felépült kis házban fia, Lóci töltötte a nyarakat, fenn, a dombon, az erdő alatt. S ha megfordult is a kastélyban Veres Péter – hiszen negyvenötben ő mentette meg a falubeliektől a kert gazdag arborétumát, a tüzelőnek szánt fákat –, ő Akarattán időzött a nyaralójában. Ahogy Kodolányi János is. Déry Tibor meg a füredi Tamás hegyen írta háza kertjében, a diófa alatti malomkő asztalán az emlékezeit.

Szerettem a balatoni nyarakat, a félelmetes viharokat, amikor a szelíd, zöld víz sötétre váltott a vad hullámszásban, a sebesen kikötöt kereső hajókat. De szép volt az őszi csend is, amikor már nem háborgatta a vizet a sok nyaraló, békések voltak az októberi alkonyok, a deres fű a partokon, aztán a tél, a fehérség, a jégbe fagyott nádasok, a parti jégtorlaszok. Bertha Bulcsu novellája idézi nekem legjobban a tél hidegében dermedt balatoni világot, a *Jég-novella*, a rianásba szorult orvhalász, a tragikus végű vetélytársi küzdelem.

Nézem a sok ismerős arcot a képeken, és azt számolom, rajtam kívül még ki nyithatta volna meg, emlékezve, ezt a kiállítást. Mert sokan sokan már messze járnak, egy másik világban...

„Az én hajóm már horgonyon áll – írja Bertha, *Balatoni évtizedek* című szociográfiai könyvében –, orrát erősen a parthoz kötötték. Szomorúan állok az árboz tövében, s a viharban száguldó hajókat figyelem. A Daru vörösvitorláit, a Nemere II-t, az Addiót. A messze-ségben néhány olyan hajót is látok, melyek alig érintik a vizet. Sodorja őket a szél. A ködrongyok közül egy-egy pillanatra előtűnik a Maca, a Kis Golyhó s a hajósok arca is. Nem tudnak kikötni, viszi őket a szél...” ♦♦